

René Krekels

Aeshna affinis

Zuidelijke glazenmaker

De zuidelijke glazenmaker behoort met de paardenbijter tot de kleinste glazenmakers. Het achterlijf en de ogen van de mannetjes zijn opvallend blauw. In Europa leeft de soort voornamelijk in de landen rond de Middellandse Zee. Ten noorden van de Alpen worden gewoonlijk slechts dwaalgasten waargenomen. In Nederland was in 1995 sprake van een kleine invasie: verspreid over de zuidelijke helft werden tientallen individuen gezien. Op Walcheren en Voorne heeft waarschijnlijk voortplanting plaatsgevonden. In Nederland is de soort vooral gevonden bij kleine, droogvallende plasjes.

Biotoop

In Nederland is *A. affinis* aangetroffen bij ondiep water – veelal poelen en plasjes omgeven door een ijle, lage vegetatie van pitrus (*Juncus effusus*), biezen (*Scirpus* sp.), lisdodde (*Typha* sp.) of riet (*Phragmites australis*) – en zelfs op geheel opgedroogde plaatsen. Relatief veel waarnemingen komen van duinvalleien. Op Walcheren is de soort aangetroffen in een weide met een klein rietveld omgeven door biezen, grenzend aan de duinen. Hier stond gedurende het hele jaar ongeveer tien centimeter water (DIJKSTRA ET AL. 1999). In een duinvallei bij Hoek van Holland bestond de biotoop uit vochtige tot natte graslandjes, afgewisseld door hoog opgaand riet met wilgen (*Salix* sp.) en duindoorn (*Hippophae rhamnoides*). Een groot deel van het gebied stond in de winter onder water, maar begin juli waren nog maar

twee poeltjes over (VAN AS ET AL. 1995). Ook de Limburgse vindplaatsen zijn kleine, veelal droogvallende wateren. Langs een onlangs herstelde beekoever patrouilleerde een mannetje boven een door grote lisdodde (*Typha latifolia*) omgeven uitgedroogd gedeelte (HERMANS 1995). In Midden-Europa wordt de soort gevonden bij hoogvenen en bij verlandende, voedselrijke wateren, met een moerassige oeverzone, veelal in de luwte van bosjes en struweel (SCHORR 1990).

Levenswijze*Eieren en larven*

De eieren worden afgezet op vochtige humus of modder, soms op enkele meters afstand van de waterlijn en meestal beschut en in de schaduw. De larven leven vermoedelijk tussen planten in het water en verdragen enigszins brak water en het uitdrogen van de biotoop. Waarschijnlijk is speciaal voor het laatste larvale stadium en het uitsluipen een hoge watertemperatuur nodig. De snelle ontwikkeling van de larven stelt de soort in staat tijdelijke wateren te bewonen. De larvenhuidjes zijn te vinden op moerasplanten, op 10 tot 40 cm boven het water (BERNARD & SAMOLAG 1997, HEIDEMANN & SEIDENBUSCH 1993, SCHORR 1990).

Imago's

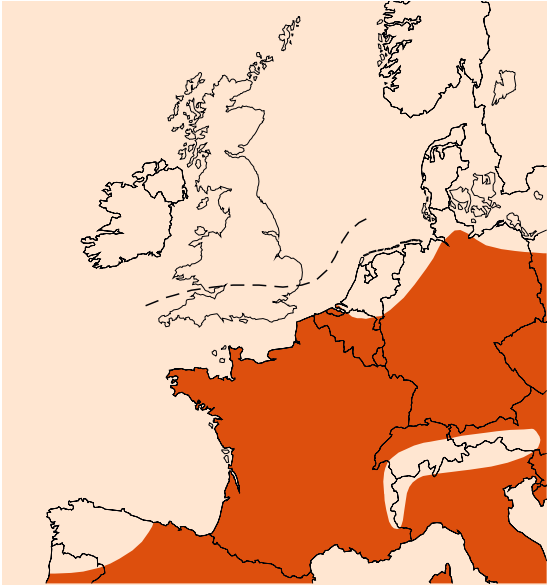
De volwassen mannetjes bezetten vrij kleine territoria langs droogvallende oevers en watertjes. In de duinen werden ze ook vliegend boven houtsnipperpaden aangetroffen, nabij ondiepe poeltjes. Opvallend in het vliegbeeld van zowel de mannetjes als de vrouwtjes is de kalme vlucht op een hoogte van één à twee meter, waarbij ze zich niets lijken aan te trekken van mensen. Ze rusten regelmatig op een rietstengel of wilgentak. Bij sommige Nederlandse waarnemingen leek de soort vooral in de ochtend actief en was vanaf het begin van de middag op de betreffende plekken alleen *Aeshna mixta* te zien (VAN AS ET AL. 1995, PERS. MED. R. WITTE). Tandenvorming gebeurt in de lucht, waarna het paringswiel in opgaande vegetatie gaat hangen. De paring duurt ongeveer een half uur. Meestal zetten de vrouwtjes de eieren in tandem af, soms solitair. De enige andere Europese glazenmakerachtigen die de eieren in tandem afzetten, zijn *Anax parthenope* en *Hemianax ephippiger*.

Fenologie

De eieren komen na de winter uit. De levenscyclus duurt één of twee jaar. De meeste dieren sluipen binnen een periode van enkele dagen uit. De vliegtijd valt gemiddeld vroeger dan die van *A. mixta*. Bernard & Samolag (1997) onderzochten een populatie in Polen die grotendeels in de laatste week van juni en de eerste van juli uitsloopt. Larvenhuidjes van *A. mixta* werden op dezelfde locatie pas een maand later gevonden, wat overeenkomt met de periode waarin ze in Nederland verschijnen. In 1995, toen een invasie ons land bereikte, werden zuidelijke glazenmakers waargenomen tussen 13 juli en 16 september, met de piek in begin augustus. In 1996 werd op Voorne al in juni een individu waargenomen. Onduidelijk is of dit wijst op voortplanting in Nederlandse wateren, dan wel een vroege zwerver betrof. De waarneming van een eiafzettend vrouwtje in eind juli is de enige Nederlandse waarneming van voortplantingsactiviteit.

Mannetje

Aeshna affinis - zuidelijke glazenmaker

	voor 1950	1950 – 1989	1990 – 1997
	verdwenen/afwezig	uiterst zeldzaam	zeldzaam
atlasblokken	0	1	24
km-hokken	0	1	26

Rode Lijst niet beschouwd

Begeleidende soorten

Alledaagse begeleiders	Trefkans (%)
<i>Sympetrum sanguineum</i>	92
<i>Lestes sponsa</i>	88
<i>Sympetrum flaveolum</i>	88
<i>Aeshna mixta</i>	84
<i>Anax imperator</i>	84
<i>Ischnura elegans</i>	80
<i>Orthetrum cancellatum</i>	80
<i>Enallagma cyathigerum</i>	72
<i>Lestes viridis</i>	72
<i>Sympetrum danae</i>	72
<i>Sympetrum striolatum</i>	72

Karakteristieke begeleiders	Gedeelde hokken	Overlap (%)
<i>Lestes barbarus</i>	16	4
<i>Sympetrum flaveolum</i>	22	2
<i>Sympetrum striolatum</i>	18	1
<i>Anax imperator</i>	21	1
<i>Lestes sponsa</i>	22	1
<i>Libellula depressa</i>	13	1
<i>Sympetrum danae</i>	18	1
<i>Libellula quadrimaculata</i>	16	1

Biotoop

Sporadisch: duinplassen

Begeleidende soorten

De meest karakteristieke soorten waarmee *A. affinis* in Nederland is aangetroffen zijn *Lestes barbarus* en *Symptetrum flaveolum*, een drietal met een voorkeur voor droogvallende biotopen. Tijdens invasies zijn locaties met *L. barbarus* en *S. flaveolum* de uitgelezen plaatsen om naar *A. affinis* te zoeken.

Verbreidingsvermogen

De soort is zeer mobiel en goed in staat geschikte biotopen te koloniseren. In sommige jaren kan ze het leefgebied sterk uitbreiden in noordelijke richting. Na invasies kan een tijdelijke vestiging volgen. Bij de invasie van 1995 viel op dat het grootste deel van de waarnemingen afkomstig is van karakteristiek biotoop. Blijkbaar kan de soort snel geschikte gebieden vinden. Het is ook opvallend dat sommige waarnemingen betrekking hadden op verscheidene individuen, wat kan wijzen op groepsgewijze trek. Zo werden bij Hoek van Holland in totaal zo'n 22 individuen waargenomen.

Areaal

Het areaal strekt zich uit van West-Europa en Noord-Afrika tot in China en Mongolië. *A. affinis* is een zuidelijke soort met de noordgrens van verspreiding rond de 50e breedtegraad. In Oost-Europa lijkt de soort noordelijker voor te komen dan in West-Europa. In de landen rond de Middellandse Zee komt de zuidelijke glazenmaker vrij algemeen voor. Ten noorden van Midden-Frankrijk en de Alpen is het aantal meldingen klein en de meeste ervan hebben betrekking op trekkende dieren. Uit Groot-Brittannië zijn enkele waarnemingen bekend, op één na allemaal uit de jaren '90. In Duitsland komt de soort alleen in het uiterste zuiden min of meer regelmatig voor. Noordelijker in Duitsland en in België en Luxemburg wordt de soort zeer zelden aangetroffen, hoewel ook hier in 1995 vele meldingen waren en in 1996 voortplanting werd aangetoond.

Verspreiding in Nederland

De eerste twee gedocumenteerde waarnemingen stammen uit 1951, van een ven bij Bleijenbeek. In 1964 werd op dezelfde plek nog een mannetje verzameld. Van deze vindplaats is ook een androchroom vrouwtje bekend, een vrouwtje met de kleuren van een mannetje. Tot 1994 werd *A. affinis* niet meer met zekerheid gezien in Nederland. In dat jaar dook de soort op in een uiterwaard langs de Waal

nabij Beneden-Leeuwen. Eén van de voorvleugels van dit mannetje was slecht ontwikkeld, waardoor het dier nauwelijks kon vliegen. Dit wijst op voortplanting ter plekke. In 1995 kon met name in de zuidelijke helft van het land van een echte invasie worden gesproken – er zijn meldingen uit de provincies Limburg, Noord-Brabant, Zeeland, Gelderland, Utrecht, Noord- en Zuid-Holland. In meer dan 80% van de gevallen ging het om mannetjes, die opvallender gekleurd en makkelijker te herkennen zijn dan vrouwtjes. De grootste aantallen zijn langs de kust gezien, vooral in de duingebieden bij Hoek van Holland, Wassenaar en Oostvoorne. In 1996 en 1997 werd de zuidelijke glazenmaker slechts een paar keer waargenomen. Alleen bij voormalig fort De Haak op Walcheren werden in 1995, 1996 én 1997 individuen gezien. Hoewel hier eiafzet werd waargenomen, zijn geen larvenhuidjes of verse individuen gevonden en ondanks gericht zoeken werd de soort in 1998 en 1999 niet meer aangetroffen (DIJKSTRA ET AL. 1999). In 1999 en 2000 werd vooral in de duinen weer een aantal mannetjes gezien (KETELAAR 2000, 2001).

Het is mogelijk dat de soort door onbekendheid en de gelijkenis met *A. mixta* op sommige plaatsen niet is opgemerkt, maar het is onwaarschijnlijk dat een dergelijk waarnemerseffect het ontbreken van waarnemingen uit de noordelijke provincies verklaart.

Toekomst en bescherming

Permanente vestiging van de zuidelijke glazenmaker in Noordwest-Europa lijkt vooralsnog niet waarschijnlijk (HEIDEMANN & SEIDENBUSCH 1993, SCHORR 1990). Warme zomers zijn hierbij bepalend, omdat de imago's zich dan voortplanten en de larven zich snel kunnen ontwikkelen (BERNARD & SAMOLAG 1997). Pas bij een reeks van warme en droge zomers, zoals halverwege de jaren '90, kan de soort zich in Nederland meerdere jaren achtereenvolgend voortplanten. De aantallen dalen echter weer snel na enkele koudere zomers. De soort is niet in bedreigde biotopen aangetroffen. Veelal gaat het om verlandende delen van waterpartijen of droogvallende poelen, een biotooptype dat volop te vinden is in Nederland en geen speciale beschermingsmaatregelen behoeft.

SUMMARY

Aeshna affinis is rare in The Netherlands. Before 1995 only four records were known, but in that year a small invasion occurred, during which up to 22 individuals were recorded at a single locality. There are indications that reproduction occurred at some localities. Smaller influxes have been recorded in all subsequent summers. Most records involved males patrolling low over drying or dried-up waters with low reeds or bullrushes. Such habitat is relatively frequent in the coastal dunes.

Vliegtijd**Hoogzomersoort**

Hoofdvliegtijd: eind juli t/m

midden augustus

Vroegste datum: 15 juni

Laatste datum: 14 september

